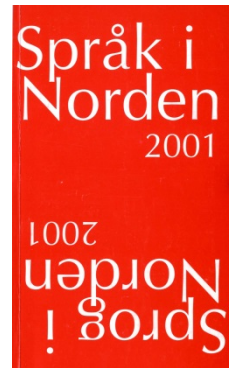

Sprog i Norden

Titel: Standardisering i grønlandsk og Oqaasileriffiks rolle
Forfatter: Carl Christian Olsen
Kilde: Sprog i Norden, 2001, s. 9-16
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk Sprogråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Standardisering i grønlandsk og Oqaasileriffiks rolle

Carl Christian Olsen

Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) vil gerne byde jer hjertelig velkommen her til Grønland og til hovedstaden Nuuk.

I mange år har det tidligere Nordisk Sprogsekretariat og det nuværende Nordisk Sprogråd sammen med de øvrige sprognævn i Norden undersøgt mulighederne for at afholde et nordisk sprog-møde i Grønland. Biletpriserne og tiden er en af forklaringerne på, at det først er lykkedes nu. Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) og Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet) har sammen med Grønlands Hjemmestyres Kulturdirektorat den ære at være værter for dette års nordiske sprog-møde.

Temaet for sprog-mødet i år er: Sproglig standardisering. Jeg vil gerne behandle dette emne under punkterne retskrivning, sprognorm, stednavne, personnavne og medier samt statusop-bygning af det grønlandske sprog.

Det nordiske sprogfællesskab og de enkelte sprognævn er klar over, at det grønlandske sprog på mange punkter er ganske anderledes end de andre, ikke kun i nordisk sammenhæng, men også globalt, hvor sprogstammen er fælles med de andre inuit-områders i Canada, Alaska og Chukotka på den sibiriske øst-spids. Dog har det grønlandske sprog det fælles med de øvrige nordiske sprog, at vi er undergivet fælles lovgivningsmæssige, sociale og organisationsmæssige forhold, samt at vores væsentligste kilde i låneoptagelser er dansk. Inuitkulturens adaptabilitet

og flere hundrede års naboskab med de nordiske lande har bevirket, at vi i Grønland har tradition for kulturelt samspil med de nordiske nationer og især Danmark og Færøerne. Grønlands øgende internationale engagementer omfatter også samarbejde med de øvrige inuitlande og med de oprindelige folk, blandt andre samerne, i globale sammenhænge.

Dette netværk af samarbejdsrelationer bevirker, at det er nødvendigt med bestemte holdninger, som vi bør være fælles om. Dette gælder også de sproglige forhold. Samtidig med øget medbestemmelse i egne anliggender er behovet for fælles standard øget.

Ortografi

For Grønlands vedkommende kan man sige, at fælles ortografi er indført før befolkningen fik medbestemmelse eller i hvert fald på samme tid. Det er også en tilfældighed, at standarddialekten er centralvestgrønlandsk, eftersom kirken, seminariet, centraladministrationen og trykkeriet er placeret her i Nuuk. Sprogforskeren, som formulerede ortografien, var selv vokset op i Sydgrønland, men hans lydanalyse resulterede i, at han valgte centralvestgrønlandsk som udgangspunkt.

Seminariets undervisning blev baseret på denne dialekt, og man valgte ikke at tage hensyn til de øvrige dialekter. Dengang kendte man hverken til østgrønlandsk eller til Thuledialekten. Man indprentede simpelthen, at man ikke blot skal skrive efter retskrivningen, men at man også skal tale centralvestgrønlandsk. Og det foregik på denne måde helt op til og med 1960'erne.

Grønlands Landsråd nedsatte i 1954 Sprog- og retskrivningsudvalget. Udvalget skulle undersøge mulighederne for at forenkle Kleinschmidts retskrivning, som dengang kun blev skrevet fejlfrit af ca. 5 % af befolkningen, eller at komme med en retskrivningsreform.

Reformforslaget blev fremsat til Landsrådet i 1971 og stadfæstet af Ministeren for Grønland i 1973. Den nye retskrivning er fonemisk baseret og kan dække samtlige dialektvariationer i

Grønland. Det er en tilnærmelse til Raymond Gagnes Standard Orthography-forslag for canadiske inuitter.

Ved indførelsen af den nye retskrivning besluttede man, at man ikke ville afskaffe Kleinschmidts retskrivning, og man tillod en mulighed for at anvende begge systemer. Dog begyndte man at undervise efter den nye i folkeskolen, og centraladministrationen begyndte også at anvende den nye retskrivning. De trykte medier fulgte efter ca. 10 år senere. Dertil skal siges, at retskrivningsdebatten varede i en periode på 50 år.

Standardsproget

Som ovenfor nævnt var det gennem centraladministrationen, at man begyndte med standardsprogbrug i Grønland. Det var især seminarieeleverne, som senere blev kateketer i kirken og skolen, som blev undervist i fælles retskrivning og fælles sprogbrug. Man skulle tale standardsproget, som var lig med centralvestgrønlandsk. Man blev undervist efter Kleinschmidts og senere Schultz-Lorentzens grammatik, og det skulle man sprede videre til hele kysten.

Den lærde grønlandske seminarielærer Jonathan Petersen udgav selv i 1951 en grønlandsk grammatik, den såkaldte oqaasilerissutit, og en grønlandsk ordbog. Disse kan siges at være bedrifter i de oprindelige folks sammenhænge.

Om standardsproget skal det siges, at det er baseret på centralvestgrønlandsk og derfor ikke tog ret meget hensyn til f.eks. fangst på is og heller ikke til andre gøremål end de vestgrønlandske.

Standardsproget er imidlertid det, som dannede basis for, at det grønlandske sprog er i stand til at udvikle sig efter fælles brug i forskellige områder af samfundslivet. Det har dannet basis for, at grønlænderne i dag er i stand til at bygge videre på det med nye variationer, også med hensyntagen til dialektale variationer.

Efter indførelsen af hjemmestyreordningen er Oqaasiliortut/-Grønlands Sprognævn etableret ved lov. Sprognævnet har beføjelse til at godkende ord og vendinger i det grønlandske sprog. Sprognævnet har også myndighed i retskrivningsspørgsmål.

Hovedprincippet i retskrivningsspørgsmål er, at man anvender principperne for de vedtagne retskrivninger. Man tillader ikke individuelle retskrivningstiltag, som ikke følger disse principper. Sprognævnets vedtagelse kan ikke ankes til andre instanser.

Stednavne

Inuitter og grønlandere har tradition for, at hvert sted man bevandrer, bliver navngivet for forskellige formål. Når man sejler langs Grønlands kyst, oplever man, at der er bestemte ruter, man har angivet ved varder, såkaldte inussuit. Hvor man end tager hen i de beboede områder, bliver man guidet af disse varder, der er placeret rundt på kysten, både i indlandet og på de yderste øer.

Eventyrere og ekspeditionsfolk har haft behov for at navngive de områder, de er nået frem til. Foruden de gamle grønlandske navne har man så indført europæiske navne, og dermed har dette skabt behov for dobbeltautorisation af stednavne i Grønland.

Grønlandsadministrationen i Danmark, Grønlandsdepartementet under Indenrigsministeriet, nedsatte i 1934 et Stednavneudvalg for Grønland. Udvalget havde autorisationsbeføjelser. I starten havde man hovedsageligt nye danske navne for grønlandske lokaliteter. Senere antog man også grønlandske navne efter anmodning fra Grønlands Landsråd. Siden 1950'erne har der været røster fra grønlandske politikere om, at man var tilbøjelige til at navngive efter danske personer, der har været i Grønland i kortere tid. Den tidligere medlem af Landsrådet Jørgen C.F. Olsen sagde således: "Der har været tilfælde, hvor man har navngivet lokaliteter efter personer, der kun har været her en halv dag. Der er mange grønlandere, der har været i Danmark i flere omgange, men ingen steder bærer deres navne."

I 1970'erne foreslog landsrådsmedlem Lars Emil Johansen, at man afskaffede europæiske navne i Grønland. Det blev vedtaget, men den videre behandling og overflytning af autorisationsbeføjelsen skete først i slutningen af 1980'erne, da *Nunat Aqqinik Aalajangiisartut* (Grønlands Stednavnenævn) blev oprettet ved en landstingslov.

Stednavnenævnet tog spørgsmålet om autorisation op til diskussion. Nævnet vedtog principper for vedtagelser af stednavneforslag, som også omfattede en vedtagelse om at reautorisere de originale grønlandske navne, mens man bibeholdt de europæiske navne på steder, som ikke er beboet af grønlandere – af hensyn til forvaltningen. Under diskussionen blev det vedtaget, at man skulle forhøre sig hos nabolandenes stednavnemyndigheder og informere dem om planerne om enkeltautorisation med en frist på fire år. Ingen havde indvendinger mod denne plan.

Der er områder, som traditionelt er fangstområde for grønlandere fra Thuleområdet, *inughuit*. Inughuit har navngivet områderne omkring Ellesmere Island og Axel Heiberg Island helt ned til Lancaster Sound, men efter den canadiske overtagelse har man fra grønlandsk side ikke krævet bibeholdelse af disse navne i disse områder.

Personnavne

Inuitterne havde tradition for at tro på navne og navnemagi. Derfor var navngivning af personer delvis også et trosspørgsmål, som blev bekæmpet af den kristne mission.

Inuitterne i Grønland havde ikke tradition for efternavne. Efter koloniseringen havde kirken som statsinstitution eneret på at kunne vedtage grønlandske personnavne. Man har tilladt grønlandske navne i et begrænset omfang. Efter oprettelsen af Sprognævnet i Grønland har man i samarbejde med vicebiskoppen og Rigsombudet nedsat et personnavneudvalg, som tager stilling til tvivls spørgsmål vedrørende fornavne og til dels også efternavne.

Under behandlingen af disse personnavnesager henholder man sig til Navneloven. For personnavne og stednavne gælder det, at man kun i ekstraordinære tilfælde navngiver efter nulevende personer.

Oqaasileriffik (Sprogsekretariatet)

Efter et udredningsarbejde har Grønlands Landsting vedtaget at

oprette et Sprogsekretariat i Grønland. Det skete i maj 1999. Denne hændelse kan siges at være usædvanlig for oprindelige folk eller i såkaldte småsprogsproblematik.

Oprettelsen må dog ses i sammenhæng med den sprogdebat, som har varet i alle de år, Grønland har haft politisk og demokratisk repræsentation. Sproget som symbol for grønlandsk identitet har været tema i de politiske sager hele vejen igennem. Derfor var det en selvfølge, at man også tog spørgsmålet om sprog med i hjemmestyretankerne, også ved senere tiltag om skolereformer og samfundsreformer.

Jeg vil gerne henvise til informationspjecen fra sprogsekretariatet om dets arbejdsområder.

Sprogsekretariatet er en selvstændig enhed under Landsstyremrådet for Kultur og har som forskningsinstitut til formål at samle al grønlandsk sprogmateriale i tale og i skrift. Sprogsekretariatet skal følge dynamikken i den grønlandske sprognorm og udarbejde dokumentation i sproglige sager. Sprogsekretariatet har endvidere sekretariatsfunktion for sproglige nævn og udvalg under Grønlands Hjemmestyre.

Sprogsekretariatet har samarbejdsrelationer i de nordiske lande gennem Nordisk Sprogråd og har ifølge lovgivningen om Sprognævnet et samarbejde med de øvrige inuitter i Alaska, Canada og Chukotka på den sibiriske østkyst, samt med nabo-staternes sprogudvalg.

Det kan nævnes at Inuit Circumpolar Conference og Oqaasiliortut (Grønlands Sprognævn) deltager i Inuit Sprogkommissionen efter forståelse med Grønlands Hjemmestyre. Det første projekt for denne kommission er foranstaltninger til bevarelse af inuitsprog og udarbejdelse af en fælles kommunikationsretskrivning for inuitter.

Sprogsekretariatet er af Landsstyret blevet pålagt at udarbejde en sprogpolitisk redegørelse i løbet af et år. Projektet hænger sammen med en nyvurdering af Hjemmestyrets virke, oprettelsen af en selvstyrekommission samt arbejdet med folkeskole- og uddannelsesreformer i de nærmeste år.

Medier

Verdens første farveillustrerede avis var på grønlandsk. Den begyndte at udkomme i 1861 og udkommer stadig. Bladet hedder Atuaqadliutit, hvilket betyder noget i retning af "Læsestof man får serveret", underforstået "serveret gratis". Med stolthed omtaler vi tit, at Atuaqadliutit, senere også kaldet AG er det første tidsskrift blandt oprindelige folk på eget sprog, endda det første med farveillustrationer. Efterhånden har næsten hver flække i Grønland haft sin egen lokalavis også.

I de nye tider er de grønlandske medier tosprogede. Vi har nu Grønlands Radio, som har haft enorm indflydelse på styrkelsen af det grønlandske sprog. Med tiden har vi også fået lokalradioer i flere kommuner.

Grønlands Radios tv-virksomhed har eksisteret i over 15 år og har et stigende antal grønlandske udsendelser. Vi har radioavis tre gange om dagen.

Vi er i en situation, hvor grønlandske medier er blevet tosprogede, hvor førstegangsproduktion i alt for mange tilfælde er dansk – som så bliver oversat til grønlandsk. For at få rent grønlandssprogede udsendelser skal man ty til radioens kultur- og underholdningsprogrammer – til trods for, at vi i Grønland har vores egen journalistuddannelse, som uddanner grønlandske journalister.

Det grønlandske sprogs status

Til slut vil jeg gerne beskæftige mig med det grønlandske sprogs status i dag.

Grønland har gennem hjemmestyreordningen sikret sig, at det grønlandske sprog vil bestå og ikke længere er udryddelses-truet. Undskyld udtrykket, men situationen har været den, at vores kamp med hensyn til sproget fortsat er en kamp om overlevelse. Hjemmestyret har etableret adskillige uddannelser og kulturelle institutioner. Jeg vil gerne gøre opmærksom på, at det grønlandske sprogs status i en tosproget situation endnu ikke er konsolideret, især i samspil med sprog, som vi egentlig skulle

betragte som tillægssprog i Grønland: dansk og engelsk. Det skyldes blandt andet, at førstegangsproduktion af materialer er dansk, og at den yngre generation af grønlændere nu er vant til bedre bearbejdede informationsmaterialer på de andre sprog. Vores grønlandske informationsstatus ligger på et niveau, som tilgodeser generationerne fra 50'erne og 60'erne, og det er utilfredsstillende for generationen af 1990'erne.

Når man bliver præsenteret for en grønlandsk avis, er den grønlandske (ofte oversatte) version så befængt med regulære (næsten) systematiske fejl, at man straks går over til den danske version for at forstå meddelelsen korrekt.

Når man lytter til nyhederne i radioen, er det ikke ualmindeligt, at man krummer tæer i ærgrelse over læsefejl og kun næsten korrekt sprogbrug.

Når den grønlandske version af nyhederne så endelig er overstået, venter man på den danske version for at få den fulde forståelse, men den etsprogede grønlænder har ikke den mulighed. Hæger man om sit sprog, er det på tide, at man lovgiver om en mindre nervepirrende anvendelse af selve sproget.

Det er ikke sproglig perfektionisme, vi efterlyser her, men den almindelige grønlænder, der holder af sit sprog, kan ikke være tjent med, at uddannet personale øser løs med sproglige fejl af enhver art. Denne situation er ikke tålelig i længden.